

PROMOCIJA ZDRAVJA IN PREVENTIVA NA PODROČJU RAKA V SKLOPU PROJEKTA JA IPAAC

MARJETKA JELENC & TIT ALBREHT

Nacionalni inštitut za javno zdravje, Ljubljana, Slovenija, e-pošta:
marjetka.jelenc@nijz.si, tit.albreht@nijz.si.

Povzetek Evropska komisija je v zadnjem desetletju, kot pomoč državam na področju obvladovanja raka, enega izmed ključnih zdravstvenih problemov starajoče se evropske populacije sofinancirala tri projekte s področja raka: Joint Action (JA) European Partnership for the Action Against Cancer, JA Cancer Control in aktualni JA Innovative Partnership for Action Against Cancer, ki se je pričel 2018 in katerega glavni cilj je razvoj inovativnih pristopov, usmerjenih v napredek na področju obvladovanja raka, kot bo to dokument Implementacija trajnostnih ukrepov na področju obvladovanja raka. Projekt sestavlja šest vsebinskih in štirje obvezni sklopi. Eden je v celoti namenjen področju preventive in presejalnih programov. Namen sklopa je spodbuditi promocijo zdravja, okrepiti preventivno obravnavo pacientov preko presejalnih programov, okrepiti prakse preventive s kriteriji kakovosti, odstraniti ovire pri obravnavi pacientov pri zgodnjem odkrivanju raka, zagotoviti zmanjšanje neenakosti pri obravnavi ciljnih ranljivih skupin prebivalstva, posodobiti, osvežiti in okrepiti izvajanje »Evropskega kodeksa proti raku« ter načrtovanje trajnostnega sistema spremljanja dopolnjene strukture kodeksa.

Ključne besede:

preventiva,
promocija zdravja,
rak.

1 Uvod

Obsežna skupina rakavih bolezní vsekakor predstavlja veliko breme za družbo. Glede na hitro staranje evropske populacije in socio-ekonomski položaj lahko pričakujemo, da se bo zelo verjetno incidenca rakavih bolezní v prihodnje še povečevala. V nekaterih državah Evropske unije (EU) so se že uresničila epidemiološka predvidevanja, da bo rak kot vzrok umrljivosti kmalu postal najpomembnejši problem človeštva na področju zdravja, ki bo prehitel srčno-žilna obolenja (Jelenc&Albreht, 2014). Na področju zdravja ostaja zato v EU obvladovanje rakavih bolezní velik izziv, katerega reševanje zahteva usklajen pristop vseh evropskih držav. Ni naključje, da je v letu 2019 nova evropska komisarka za zdravje Stella Kyriakides, ki je tudi sama zbolela za rakom, izbrala področje raka za prioriteto področje dela v svojem mandatu (Beishon, M., 2005; Evropska komisija, 2019). Države članice EU se s pomočjo Evropske komisije že več let z združenimi močmi trudijo obvladati problematiko rakavih bolezní tudi preko projektnega dela. Leta 2011 je Evropska komisija Sloveniji dodelila vodenje prvega projekta iz skupine projektov t. i. skupnega ukrepanja Joint Action (JA), European Partnership for Action Against Cancer-JA EPAAC (Jelenc et al., 2011). Slovenija je namreč med predsedovanjem EU izpostavila področje raka kot svojo prioriteto dela (Coleman et al., 2008). V projektu JA EPAAC so sodelovale vse države članice EU ter Islandija in Norveška, koordiniral pa ga je današnji Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ) oz. tedanji slovenski Inštitut za varovanje zdravja (IVZ). Projekt je vzbudil veliko zanimanja držav in velja za največji evropski projekt s področja raka. V JA EPAAC-u je sodelovalo kar 36 pridruženih partnerjev in okrog 100 sodelujočih partnerjev iz celega sveta. V sklopu projekta je bil izdan tudi Evropski vodič za pripravo kvalitetnih nacionalnih programov za obvladovanje raka, ki predstavljajo temelj obvladovanja raka v posamezni državi ali regijah (Albreht et al.; 2015). Po zaključku projekta JA EPAAC je Evropska komisija NIJZ zaupala tudi vodenje drugega velikega projekta s področja raka iz skupine skupnega ukrepanja, skrajšano poimenovane Cancer Control oz. European Guide on Quality Improvement in Comprehensive Cancer Control) - JA CANCON (Jelenc&Albreht, 2014). Med številnimi pomembnimi izdelki projekta velja omeniti Evropski vodič za izboljšanje kvalitete zdravstvene oskrbe na področju ter dokumente za politične odločevalce na področju raka (Albreht et al., 2017, Federici et al., 2017).

2 Projekt Joint Action Innovative Partnership for the Action Against Cancer (JA iPAAC)

JA iPAAC je torej tretji evropski projekt skupnega ukrepanja na področju celostne obravnave raka, katerega koordinacija je zaupana Sloveniji oz. NIJZ. Skupno ukrepanje je namreč poseben mehanizem financiranja iz sredstev programa Skupnosti na področju zdravja (angl. Health Programme).

Projekt znatno sofinancira Evropska agencija za potrošnike, zdravje, kmetijstvo in hrano (angl. »Consumers, Health, Agriculture and Food Executive Agency«) - CHAFEA. V projektih skupnega ukrepanja sodeluje veliko število deležnikov, kot so predstavniki pacientov, zdravstveni delavci, medicinski strokovnjaki, predstavniki civilne družbe in nevladne organizacije, evropske države ter nenazadnje predstavniki industrije.

Tudi v projektu JA iPAAC sodeluje veliko število partnerjev, in sicer 44 partnerskih organizacij iz 24 Evropskih držav in strokovnjaki iz številnih držav sveta. Predstavniki pacientov sodelujejo tudi pri vsebinskih sklopih projekta. Njihove pripombe so glede na njihove izkušnje dragocene ter pripomorejo k praktični uporabnosti izdelkov projekta.

Projekt ima kot glavni cilj zastavljen razvoj inovativnih pristopov, usmerjenih v napredek na področju obvladovanja raka. Pripravljene bodo smernice za politične odločevalce, ki bodo vključevale tudi izdelke projekta JA CANCON in bodo objavljene v končnem, ključnem dokumentu oz. izdelku projekta, poimenovanem Implementacija trajnostnih ukrepov na področju obvladovanja raka (angl. Roadmap on Implementation and Sustainability of Cancer Control Actions).

2.1 Horizontalni in vsebinski delovni sklopi projekta JA iPAAC

Delo na projektu JA iPAAC, ki se je začelo aprila 2018 in bo trajalo tri leta je podobno kot pri drugih projektih iz skupine projektov skupnega ukrepanja razdeljeno v več delovnih sklopov (angl. work packages). Štirje delovni sklopi so obvezni - koordinacija, diseminacija, evalvacija in implementacija/trajnost. Preostalih šest delovnih sklopov je vsebinskih. Najzahtevnejši delovni sklop je zagotovo Trajnostna integracija onkološkega zdravstvenega varstva v nacionalne

programe. Namen sklopa je razviti oz. zagotoviti navodila za trajnostno izvajanje priporočil JA in na dokazih temelječe smernice za zagotavljanje inovativnega zdravljenja pacientov z rakom.

Inovativni pristopi na področju obvladovanja raka je ime delovnega sklopa, katerega cilj je prikazati vse obstoječe smernice o inovativnem zdravljenju raka in obenem ustvariti bazo podatkov, dostopno ustreznim strokovnjakom. Sklop je osredotočen na imunoterapijo, ki zagotovo predstavlja inovativno možnost zdravljenja raka. Imunoterapija je povezana tudi s številnimi izzivi, eden izmed njih je klinična uporaba in skladnost z obstoječimi smernicami.

Namen delovnega sklopa, poimenovanega Ključni izzivi na področju zdravstvene oskrbe raka je opredelitev strategij za izboljšanje kakovosti oskrbe raka z optimizacijo uporabe virov zdravstvenega varstva in spodbujanjem realnih in na dokazih temelječih odzivov na obstoječe potrebe na tem področju.

V delovnem sklopu Nadzor nad izvajanjem integrirane in celovite zdravstvene oskrbe raka so si kot cilj zastavili nadaljnji razvoj praktičnih instrumentov, ki zagotavljajo standardizirano celovito onkološko oskrbo v vseh evropskih državah članicah ter zagotovitev vseobsegajoče kakovostne oskrbe vsem pacientom. Razvili bodo uporabna navodila za uspešno vodenje in usmerjanje oskrbe na področju raka v evropskih državah.

Pomemben delovni sklop, usmerjen v razvoj praktičnih smernic za države EU na področju vključevanja genomike v sisteme zdravstvenega varstva je namenjen genomiki pri celostni oskrbi in obvladovanju raka. Delo strokovnjakov je usmerjeno v etična in pravna vprašanja uporabe informacij s področja genomike v zdravstvenem varstvu, pa tudi v presejanje z genetskim testiranjem visoko rizičnih bolnikov; to je nov obet v razvoju načinov zdravljenja v prihodnosti. Znano je že, da je potrebno uporabo genomike uvajati postopoma, s skrbnim načrtovanjem; usposabljanje in izobraževanje političnih odločevalcev, zdravstvenih delavcev in tudi državljanov so ključni elementi uspeha novosti v zdravstvu. Genomika v zdravstveni oskrbi lahko vpliva tudi na nacionalne zdravstvene proračune.

Delovni sklop Informacije in podatki s področja raka ima za cilj izboljšati informacijske podatkovne sisteme na področju raka prebivalstva ter izboljšati

smernice celovite nege; velik poudarek je na vzorcih oskrbe, stroških oskrbe in povišanju stopnje preživetja rakavih bolnikov. Tudi spodbujanje teh izboljšav na lokalnih in nacionalnih ravneh ter hkrati zagotavljanje visoke ravni standardizacije in primerljivosti postopkov za zbiranje in obdelavo podatkov med sodelujočimi državami na ravni EU je cilj tega delovnega sklopa.

3 Preventiva in presejalni programi v sklopu projekta JA iPAAC

Delo na področju preventive in presejalnih programov je združeno v delovni sklop, katerega namen je osvežiti, posodobiti ter okrepiti izvajanje »Evropskega kodeksa proti raku«-ECAC v državah EU, načrtati trajnostni sistem spremljanja dopolnjene strukture kodeksa ECAC, spodbujati promocijo zdravja, okrepiti preventivno obravnavo pacientov preko presejalnih programov, okrepiti prakse preventive s kriteriji kakovosti in odstraniti ovire pri obravnavi pacientov pri zgodnjem odkrivanju raka, s tem pa zagotoviti zmanjšanje neenakosti pri obravnavi ciljnih ranljivih skupin prebivalstva.

Evropski kodeks proti raku, ki je preveden tudi v slovenščino trenutno sestavlja naslednjih 12 nasvetov za zmanjšanje ogroženosti z rakom:

1. Ne kadite. Ne uporabljajte tobačnih izdelkov v kakršni koli obliki.
2. V vašem domu naj ne bo tobačnega dima. Podpirajte prepoved kajenja na delovnem mestu.
3. Vzdržujte zdravo, normalno telesno težo.
4. Vsak dan bodite telesno dejavni. Omejite čas, ki ga preživite sede.
5. Prehranjajte se zdravo:
 1. jejte veliko polnozrnatih izdelkov, stročnic, zelenjave in sadja.
 2. omejite uživanje visokokalorične hrane (hrane z visoko vsebnostjo sladkorja ali maščob) in se izogibajte sladkim pijačam.
 3. izogibajte se predelanim mesnim izdelkom in omejite uživanje rdečega mesa in živil z visoko vsebnostjo soli.
 6. Omejite pitje vseh vrst alkoholnih pijač. Za preprečevanje raka je najbolje, da jih sploh ne pijete.
 7. Izogibajte se čezmernemu sončenju, še zlasti otroci. Uporabljajte zaščito pred soncem. Ne uporabljajte solarijev.

8. Na delovnem mestu se zaščitite pred snovmi, ki povzročajo raka, zato spoštujte navodila o varnosti in zdravju pri delu.
9. Ugotovite, kakšno je sevanje zaradi visoke koncentracije radona pri vas doma. Ukrepajte in zmanjšajte visoke koncentracije radona.
10. Ženske:
 - Dojenje zmanjšuje vašo ogroženost z rakom. Če lahko, dojite svojega otroka.
 - Nadomestno hormonsko zdravljenje povečuje ogroženost z nekaterimi vrstami raka. Omejite jemanje nadomestnih hormonskih zdravil.
11. Poskrbite, da bodo vaši otroci cepljeni proti:
 - hepatitisu B (novorojenčki)
 - humanim papiloma virusom-HPV (deklice).
12. Udeležujte se organiziranih presejalnih programov za odkrivanje:
 - raka debelega črevesa in danke (moški in ženske)
 - raka dojke (ženske)
 - raka materničnega vratu (ženske).

Evropski kodeks proti raku sestavljajo torej preventivni ukrepi, ki naj bi jih posameznik upošteval in s tem zmanjšal možnost obolenja za rakom. Posamezne ukrepe naj bi za uspešno preprečevanje raka podpirale tudi vladne politike in vladni ukrepi (IARC, 2016).

4 Zaključek

Vsekakor pričakujemo, da bo uspešno izveden projekt JA iPAAC pomembno prispeval k boljšemu obvladovanju raka v evropskih državah, predvsem z boljšimi pristopi, ki bodo sledili kvalitetnejšim programom za obvladovanje raka v evropskih državah. Izdelki projekta bodo glede na vse opisane vsebine pomembne za evropske prebivalce in paciente, obbolele za rakom. Rezultati sklopa o preventivi, osveženem »Evropskem kodeksu proti raku« ter presejalnih programih bodo nedvomno koristili slovenskim in evropskim prebivalcem. Pričakujemo tudi večjo osveščenost o možnostih preprečevanja raka kot pozitivno spremembo v mišljenju ljudi glede izbire svojega življenjskega stila s poudarkom na osveščenosti o uporabi tobačnih izdelkov, uživanju alkohola, izpostavljanju soncu, fizični aktivnosti ter prehrabnih navadah.

Literatura

- Albreht, T., Kiasuwa, R., Van den Bulcke, M. (2017). European guide on quality improvement in comprehensive cancer control. Ljubljana: National Institute of Public Health of the Republic of Slovenia & Brussels: Scientific Institute of Public Health.
- Albreht, T., Martin Moreno, J.M., Jelenc, M., Gorgojo, L., Harris, M. (2015). European guide for quality national cancer control programmes. Ljubljana, National Institute of Public Health of the Republic of Slovenia.
- Beishon, M. (2005). Stella Kyriakides: the torch bearer. *Cancer World*, 4, str. 4-11. Pridobljeno s: https://cancerworld.net/wp-content/uploads/2017/09/3429__3-_coverstory_4_11-2.pdf
- Coleman, M.P., Alexe, D.M., Albreht, T., McKee, M. (2008). Responding to the challenge of cancer in Europe. Ljubljana, National Institute of Public Health.
- European Commission (2019). Mission area: cancer, Pridobljeno s: https://ec.europa.eu/info/horizon-europe-next-research-and-innovation-framework-programme/mission-area-cancer_en
- Federici, A, Nicoletti, G, Van den Bulcke, M. (2017). Cancer Control Joint Action Policy Papers. Ljubljana: National Institute of Public Health of the Republic of Slovenia & Brussels: Scientific Institute of Public Health.
- International Agency for the Research on Cancer-IARC (2016). Evropski kodeks proti raku. Pridobljeno s: <https://cancer-code-europe.iarc.fr/index.php/sl/>
- Jelenc, M., Albreht, T. (2014). Joint Action Cancer Control. *Zdravstveno varstvo. Slovenian Journal of Public Health*, 53, (3), str. 275-276.
- Jelenc, M., Radoš Krnel, S, Seljak, M., Albreht, T., Meglič, M. (2011). Slovenija vodi doslej največji evropski projekt s področja raka. *Isis* 10, str. 63-67.

